

Foto: Sergio Santimano

Han skildrar Moçambique med ett kritiskt öga

Den moçambikiske fotografen Ricardo Rangel fick nyligen utmärkelsen *Life Achievement Award* vid fotofestivalen Chobi Mela V i Bangladesh. I sextio år har Rangels fotografier berättat historien om Moçambique ur ett socialkritiskt perspektiv, såväl om kolonialepoken som om socialismen efter självständigheten.

Ur tidskriften Södra Afrika nr. 2 2009

Detta verk är licensierat under Creative Commons Erkännande-Ickekommersiell-Dela Lika 2.5 Sverige licens. För att se en kopia av denna licens, besök <http://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/2.5/se/> Verket har publicerats i www.globalarkivet.se.

EFTER ATT HA ARBETAT ETT ANTAL ÅR som labbkille i mörkrummet blev Ricardo Rangel 1952 den första icke-vita fotojournalist som anställdes på den statliga morgontidningen *Notícias*. Där förstod han att redaktionen egentligen inte alls var intresserad av bildjournalistik. Samtliga bilder var porträtt som påminde om dödsrunor, huvuden alternativt helfigurer som stirrade tomt in i kameran. Rangel ville visa ansiktsuttryck och känslor. Det fick han möjlighet till då han ofta kommenderades att ta sportbilder.

– Jag fick med mig film för fyra fotografier varav två skulle publiceras i tidningen dagen efter. Det fanns alltså inte utrymme för fler än två misslyckade bilder. Tack var det lärde jag mig att tänka till och planera innan jag tryckte av. Det är inte som idag när en fotograf knäpper flera hundra bilder på en match och hoppas på att någon blir bra, säger Ricardo Rangel.

Vid ett tillfälle lyckades han ta en bild på en anfallare som hoppar över den utrusande målvakten. Närbilden visade både ansträngning och besvikelse som fick spelaren att se grotesk ut. Rangels chef var föga imponerad och vägrade publicera: ”vi kan inte visa ett sånt fult ansikte på förstasidan, vi vill ha fina bilder”. Det var första gången han blev censurerad. Det skulle bli fler censureringar genom åren.

1960 BÖRjade RANGEL SOM BILDCHEF på *Tribuna*, en nystartad radikal tidning som utmanade den konservativa *Notícias*. Där fick han utrymme att utveckla fotojournalistiken. Kolonialmaktens censurnämnd var dock på hugget och gillade varken tidningen eller kommunisterna som drev den. Generellt visades svarta moçambikier på bild endast när polisen haffat dem. *Tribuna* bröt den trenden och gjorde reportage om levnadsförhållandena för den svarta befolkningen. Så gott som undantagslöst censurerades alla bilderna. Kolonialmakten tillät inte att tidningar visade bilder som ifrågasatte deras styre, inget om fattigdom, utslagning eller misär. Inte heller vita fick skildras som fattiga. En annons förbjöds där portugisiska murare erbjöd sin arbetskraft till samma pris som infödda.

Ändå lyckades *Tribuna* förmå regimen att ordna sanitära förhållanden i de fattiga kvarteren. Fast inte förrän tidningen argumenterat att epidemier i fattiga områden drabbar även de vita eftersom alla hade svarta anställda i hemmen.

– **DET FANNS INGEN LAGSTIFTAD APARTHEID** som i Sydafrika men portugiserna var lika jämlika. Min bild på två ingångar till en offentlig toalett visar det. Den ena dörren var för herrar och den andra för tjänare. Underförstått var det ju för vita och svarta trots att portugiserna inte ville säga det rakt ut.

Fotoskolan Centro de Documentação e Formação Fotográfica öppnades 1983 som Afrikas första statliga fotoskola. Uppstod ur behovet av yrkeskår av fotografer då nästan samtliga flydde Moçambique efter självständigheten.

De första fem åren var det endast statsfunktionärer som utbildade,

Den portugisiska säkerhetspolisen PIDE kallade Rangel till förhör vid flera tillfällen. En gång var när Malawis diktator Banda gjorde statsbesök. Rangel knäppte en bild på en portugis som bär på Bandas bagage. PIDE höll honom fängslad några dagar eftersom man inte fick framställa en vit man underlägsen en svart.

Gripandet av säkerhetspolisen gav Rangel status efter självständigheten och Frelimo litade på hans politiska övertygelse trots att han aldrig varit medlem i partiet. Han följde bland annat med och fotograferade när president Samora Machel reste till Östeuropa och Asien. Glädjen var stor över att leva och arbeta i ett fritt land. Men snart upptäckte Rangel och hans kolleger att det inte var riktigt sant.

– Polis och militär behandlade oss som om vi var fienden. Så fort vi skrivit om missförhållanden fick vi skäll och beordrades att inte publicera. Vilken frihet är det? Precis som under kolonialtiden fick vi inte skriva något som framställde regeringen i dålig dager.

EN TID SENARE INFÖRDES EN LAG om offentliga spöstraff för ”opportunistiska spekulanter” som sålde matvaror till högre pris än vad staten fastställt. Andra dömdes oskyldigt för sabotage mot staten, ofta efter absurda anklagelser.

Rangel minns en chaufför som piskades för att han fått punktering som försenade leveransen, en annan man bestraffades för att han stängt sin affär olovligt trots att det inte fanns några varor alls i butiken.

– Frelimo tvingade mig att fotografera spöstraffen. Idag skäms de nog över bilderna. Värst var ansiktsuttrycken bland åskådarna, det syns på dem att de inte gillade vad som hände. Det man tidigare trott på hade nu förvandlats till en diktatur.

Ricardo Rangel blev med tiden chefredaktör för statliga söndagstidningen Domingo men insåg att han var en marionett under Frelimo, utan utrymme att göra riktig journalistik. Vid ett tillfälle bjöd han och andra journalistkollegor in dåvarande presidenten, Joaquim Chissano. De förklarade för honom att Frelimo inte lät journalister göra sitt jobb samt påpekade att de var trötta på att behöva slå på BBC för att få reda på vad som hände i deras eget land. Först när flerpartisystem och lagen om pressfrihet infördes 1994 förändrades arbetsvillkoren för journalistkåren till det bättre.

Ricardo Rangel stannade på Domingo till 1983 då han erbjöds att starta *Centro de Documentação e Formação Fotográfica* (CDFFF). Ännu vid 85 års ålder jobbar Rangel varje förmiddag på CDFFF.

JOHAN SÄVSTRÖM

Maputo

des, varje ministerium hade sin egen fotoavdelning för att bevaka landets framsteg. Så gott som alla som jobbar med bilder idag i Moçambique har passerat genom CFPP. En tid på 1990-talet hade CFPP ett samarbete med SADC som skickade fotojournalister från hela regionen södra Afrika till skolan i Maputo.